

Ke Ku'una Ha'i Waha A Me Ka 'Epekema

'Ōwehe Laulā:

Ma kēia ha'awina, e heluhelu ana nā haumāna e pili ana i 'elua 'ano po'e i pakele ke ola i ke kai e'e i ka moana Indian ma ka lā 26 o Kēkēmapa i ka makahiki 2004. Ua ola kekahi hui ma muli o ke ku'una ha'i waha i kūkala i ka 'ōla'i a me ka hō'emi 'ana o ke kai mai ke kapakai. Ua ola ka hui 'ē a'e ma muli o kekahi kaikamahine 'ōpio i ho'oholo wae a kuhi. Ua a'o 'o ia ma ke kula pehea e wae a kuhi ai i ka hele 'ana mai o ke kai e'e. E maopopo ana nā haumāna he mau ki'ina hana ke ku'una ha'i waha a me nā ki'ina hana 'epekema e ho'onui ana ka 'ike ma ka nānā pono 'ana.

Nā Pahuhopu:

E a'o ana ka haumana:

- e heluhelu i 'elua mo'olelo ola i ke kai e'e o Kēkēmapa ma ka lā 26 i ka makahiki 2004;
- e maopopo i nā mea like o nā ku'una ha'i waha a me nā ho'oholo wae a kuhi; a me
- e 'ike i nā ku'una ha'i waha a me nā ho'oholo wae a kuhi ma ke 'ano he mau ki'ina hana e ho'onui ka 'ike mai ka nānā pono 'ana.

Nā Pono Ha'awina:

- Ka Pepa 'Ike Haumana: "Nā Kānaka Ola Kai E'e"
- Ka Pepa Ha'awina Haumana: "Ke Ku'una Ha'i Waha A Me Ka 'Epekema"

Nā Pane I Ka Pepa Ha'awina Haumana:

Ke Ku'una Ha'i Waha	Ka Ho'oholo Wae A Kuhi
<p>'O wai? Nā Po'e Andamanese</p> <p>Ināhea? Kēkēmapa 26, 2004</p> <p>Ma hea? Nā mukupuni 'o Andaman a me Nicobar</p> <p>He aha?</p> <p>2 Ua 'ike nā po'e Andaman i ka hō'emi 'ana o ke kai a ua 'ike nō i ka papakū o ka moana.</p> <p>1 Ua lūlū ka 'ōla'i i kahi o nā po'e Andaman.</p> <p>4 Ua ha'alele nā po'e Andaman i kahi 'āina i uka.</p> <p>3 Ua mana'o nā po'e Andaman e hiki mai ana kekahi nalu nui.</p> <p>Pehea? He ku'una ha'i waha ko lākou i ho'ili 'ia mai kēlā hanauna a i kēia hanauna i wehewehe i nā kūkala pō'ino o ke kai e'e.</p> <p>No ke aha? He mea nui ka 'ike o nā mea pō'ino o ke kai e'e i ho'ili 'ia i nā hanauna e nā kūpuna Andaman i hiki iā lākou ke ola i ia mau hanana.</p>	<p>'O wai? 'O Tilly Smith a me nā kānaka i kai</p> <p>Ināhea? Kēkēmapa 26, 2004</p> <p>Ma hea? Maikhao (Kahakai), Thailand</p> <p>He aha?</p> <p>4 Ua ha'i akula 'o Tilly i kona 'ohana a me nā kānaka i kai a laila ua ha'alele lākou i ka hōkele.</p> <p>2 Ua 'ike 'o Tilly i ka hō'emi 'ana o ke kai me ka 'emo 'ole mai ke kahakai. (kai mimiki)</p> <p>1 Ua 'ike 'o Tilly i ka hu'a 'ana o ke kai.</p> <p>3 Ua mana'o 'o Tilly e hiki mai ana ke kai e'e.</p> <p>Pehea? Ua a'o ko Tilly kumu hō'ike honua i ka ha'awina e pili ana i ke kai e'e. Ua hō'ike pū 'o ia i ka wikiō e pili ana i ke kai e'e Hawai'i.</p> <p>No ke aha? Ke a'o nei nā kumu a me nā kula i nā haumāna i kēia mau lā e pili ana i nā kai e'e i mākaukau lākou i nā hō'ailona kai e'e a e maopopo ana lākou i nā ka'ina hana hō'omo'omo o ka Honua.</p>

Ke Ku'una Ha'i Waha A Me Ka 'Epekema

Ke Ka'ina Hana Ha'awina:

1. E ho'omaka ka ha'awina me ka wehewehe aku he mau ki'ina hana ke ku'una ha'i waha a me nā ki'ina hana 'epekema e ho'onui ana ka 'ike ma ka nānā pono 'ana.
2. E kāka'ahi i ka Pepa 'Ike Haumana: "Nā Kānaka Ola Kai E'e" a me ka Pepa Ha'awina Haumana: "Ke Ku'una Ha'i Waha A Me Ka 'Epekema." E noi i nā haumāna e heluhelu i nā mo'olelo 'elua ma ka pepa 'ike haumana a laila e nānā hou nā kuhikuhi o ka pepa ha'awina haumana.
3. Ma hope o ka ha'awina, e nīnau i nā haumāna he aha nā mea like a me nā 'oko'a o ke ku'una ha'i waha a me nā ho'oholo wae a kuhi.

Nā Kānaka Ola Kai E'e

Ola Nā Ku'una Ha'i Waha i Nā Kupa Maoli

Ho'okahi pule ma hope o ke kai e'e i ka moana Indian ma ka lā 26 o Kēkēmapa i ka makahiki 2004, kānalua ke ola o nā po'e Jarawa, Sentinelese, Great Andamanese, Onge, a me Shompen. 'O kēia kupa maoli nā kānaka Andamanese. Ua ola lākou ma nā mokupuni 'o Andaman a me Nicobar kokoke i ka hono 'o Bengal i 'umi a 'oi mau kaukani makahiki. Ua mana'o kekahi mau po'e ua luku kēia mau nalu pō'ino i 500 mau kānaka Andamanese. E pū'iwa ana nā po'e i ke ao nei i ka hopena o kēia hanana. Ua ola lākou i ka pō'ino o ke kai e'e akā na'e ua make nō ko lākou mau hoa noho. 'A'ole i make i ho'okahi kānaka Andaman i kēlā kakahiaka i Kēkēmapa.

Wahi a Nau, he wahine o ke kupa maoli 'o Great Andaman, ua ola lākou ma muli o ka 'ike ku'una ha'i waha. "Ua hana mua kēia," i 'ōlelo ai 'o ia. "Wahi a nā kūpuna, inā lūlū ka honua, e ho'onui ana ke kai a pāluku ka honua." ('ōlelo 'ia i ka 'ōlelo Mukerjee) Ua ho'olohe 'o Nau mā i ka 'ōlelo o kona kūpuna a ua hele lākou i uka. Ua hana like nā hui Andamanese 'ē a'e. Ua ha'alele kekahi ke lūlū ka honua a ua maopopo kekahi e hiki mai ana ka nalu nui ke hō'emi ke kai mai ke kapa kai a ahuwale ka papakū o ka moana.

Ua ola nā po'e Andamanese ma muli o nā ku'una ha'i waha. Ua ho'ili 'ia ka 'ike i kēlā hanauna a i kēia hanauna ma ke 'ano he mo'olelo a i 'ole he ka'ao i wehewehe aku iā lākou i kā lākou hana o ke kai e'e. Mahalo aku i ke akahēle a me ka 'eleu o nā kūpuna. E ola mau nā kānaka Andamanese.

Nā Kūmole:

Bhaumik, Subir. "Tsunami Folklore 'Saved Islanders.'" *BBC News* (2005)
Devraj, Ranjit. "Tsunami: Andaman Tribes Have Lessons to Teach Survivors." *Independent Media TV* (2005)
Mukerjee, Madhusree. "Lessons on Island Living." *South Asian Magazine for Action and Reflection*, Issue 19 (2005)

Ola Nā Kānaka i Kai Ma Mulī o Ka Ho'oholo Wae a Kuhi o Ke Kaikamahine

Ma ka lā 26 o Kēkēmapa i ka makahiki 2004, ua luana a nanea 'o Tilly Smith me kona 'ohana ma ke kahakai 'o Maikhao i Thailand. 'A'ole i maopopo iā Tilly 'o ia ka mea e kōkua ana i kona 'ohana a me nā kānaka i kai.

I kona pā'ani 'ana ma kahakai, ua 'ike 'o ia i ka hu'a 'ana o ke kai. (ma ka nūpepa Associated Press) Wahi a Tilly, "Aia nā hu'a a ua emi ke kai me ka 'emo 'ole" (ma ka nūpepa Associated Press). I 'elua pule i hala aku ma kona kula i London, England, ua a'o 'o Tilly e pili ana i ka ho'ololi 'ana o ke kai a ka hiki 'ana paha o ka nalu pō'ino i kahakai. Wahi a Tilly, "Ua 'ike au i ka hanana a ua mana'o au e hiki mai ana ke kai e'e. Ua ha'i au i ku'u makuahine." (ma ka nūpepa Associated Press).

Ua ha'i aku ko Tilly mau mākuia i nā kānaka 'ē a'e a ua ha'alele ma kahi o 100 mau po'e mai ke kahakai ma mua pono o ka hiki 'ana mai o ke kai e'e. Ua ho'i 'o Tilly a me kona 'ohana i ko lākou hōkele kahi palekana mai ke kai. 'A'ole i make a i 'ole 'eha kekahi po'e ma kēia kahakai 'o Maikhao.

Ua ho'omaika'i 'o Tilly i kona kumu hō'ike honua 'o ia ho'i 'o Andrew Kearney. Ua a'o 'o ia i ka papa e pili ana i nā kai e'e. Ua like ka ho'ololi 'ana o ke kai i 'ike 'ia ma Maikhao me kekahi wikiō kai e'e Hawai'i i hō'ike 'ia i ka papa. Mahalo aku i ka 'eleu 'o Tilly i kona a'o 'ana a me kona ho'oholo wae a kuhi 'emo 'ole, ua ho'i i 100 mau kānaka i ko lākou 'ohana.

Nā Kūmole:

Associated Press. "Schoolgirl Saved Family and Others by Recognizing Signs of Coming Tsunami." *eNew Mexican* (1.02.2005) <http://www.freenewmexican.com/news/8752.html>
McGrory, Daniel. "Girl's Sea Warning Saved a Hundred." *Times Online* (1.01.2005) <http://www.timesonline.co.uk/>
Owen, James. "Tsunami Family Saved by Schoolgirl's Geography Lesson." *National Geographic News* (1.18.2005)

Nā Ku'una Ha'i Waha A Me Ka 'Epekema

Nā Kuhikuhi: He mau ki'ina hana ke ku'una ha'i waha a me nā ki'ina hana 'epekema e ho'onui ana ka 'ike ma ka nānā pono. 'Okō'a kēia mea 'elua no ka maopopo 'ana o ka hanana a me ka ho'okumu 'ana o kekahi mea. E ho'ohana i ka 'ike mai ka mo'olelo ma ka Pepa 'Ike Haumana: "Nā Kānaka Ola Kai" a e ho'opiha i ka pakuhi ma lalo nei.

Nā Ku'una Ha'i Waha	Ka Ho'oholo Wae a Kuhi
'O wai?	'O wai?
Ināhea?	Ināhea?
Ma hea?	Ma hea?
<p>He aha nā hanana? (e ho'oka'ina pololei i nā hanana 1-4)</p> <p>_____ Ua 'ike nā po'e Andaman i ka hō'emi 'ana o ke kai a ahuwale nō ka papakū o ka moana.</p> <p>_____ Ua lūlū ka 'ōla'i i kahi o nā po'e Andaman.</p> <p>_____ Ua ha'alele nā po'e Andaman i kahi 'āina i uka.</p> <p>_____ Ua mana'o nā po'e Andaman e hiki mai ana kekahi nalu nui.</p>	<p>He aha nā hanana? (e ho'oka'ina pololei i nā hanana 1-4)</p> <p>_____ Ua ha'i akula 'o Tilly i kona 'ohana a me nā kānaka i kai a laila ua ho'i lākou i uka i ka hōkele.</p> <p>_____ Ua 'ike 'o Tilly Smith i ka emi 'ana o ke kai me ka 'emo 'ole.</p> <p>_____ Ua 'ike 'o Tilly i ka hu'a 'ana o ke kai.</p> <p>_____ Ua mana'o 'o Tilly e hiki mai ana ke kai e'e.</p>
<p>Pehea ka po'e Andamanese e 'ike ai i nā kūkala pō'ino kai e'e?</p>	<p>Pehea 'o Tilly Smith i a'o ai i nā kūkala pō'ino kai e'e?</p>
<p>He ku'una ha'i waha ko ka po'e Andamanese, no ke aha mai?</p>	<p>Ke a'o nei nā haumāna e pili ana i ke kai e'e, no ke aha mai?</p>